

Ohje vesistökunnostushankkeen suunnitteluun ja toteutukseen

Sisällysluettelo

1	Tausta.....	2
2	Ohjeistusta toimintamallin käyttöön.....	2
3	Toimintamallit – rakenne ja perusteet.....	3
3.1	Vaiheiden jako.....	3
4	Vaihe 1. Aloite ja peruste.....	4
4.1	Ongelman kuvaus ja kunnostuksen peruste 	4
4.2	Kunnostusalueen taustatiedot ja esiselvitys 	4
4.3	Kunnostusalueen omistaja- ja sidosryhmätiedot 	5
4.4	Muuta suunnittelun taustatyötä 	5
5	Vaihe 2. Hankkeesta vastaava taho.....	6
5.1	Avustushaku ja projektinhallinta 	6
5.2	Vesienhoitoyhdistyksen perustaminen 	7
6	Vaihe 3. Rahoituksen suunnittelu.....	7
6.1	Avustusrahoitus 	7
6.2	Omarahoitus 	7
6.3	Talkootyö 	7
6.4	Rahoituksessa huomioitavaa 	7
6.5	Hankkeen ositus 	7
7	Vaihe 4. Toteutuksen suunnittelu kunnostussuunnitelmaan.....	8
7.1	Kokonaisuus ja koordinointi 	8
7.1.1	Mahdollisten toimenpiteiden kartoitus 	8
7.1.2	Toimenpiteiden toteutusedellytysten tarkastelu ja valinta 	8
7.2	Aikataulu ja ositukset 	9
8	Vaihe 5. Kunnostussuunnitelma.....	9
9	Vaihe 6. Luvitus.....	9
10	Vaihe 7. Toteutus.....	9
10.1	Kenttätyö.....	9
10.1.1	Tiedottaminen.....	9
10.1.2	Aikataulu ja ajankohta.....	9
10.1.3	Aineksen hankinta ja käsittely.....	9
10.1.4	Urakoitsija ja vastuut.....	10
10.2	Loppukatselmus ja raportointi.....	10
10.3	Korjaus- ja muutostarpeisiin varautuminen.....	10
11	Vaihe 8. Toimenpiteiden jälkeen.....	10
12	Hankkeen päättäminen.....	10
	Lähteet.....	10

1.12.2020

1 Tausta

Tämä ohje on laadittu vesistökunnostusten tehostamiseksi ja hankkeiden aloittamisen helpottamiseksi. Vesistökunnostus on terminä laaja, joka sisältää kaiken aina pienistä niitoista laajamittaisiin valuma-aluekunnostuksiin ja muihin suuria alueita ja vesimassoja ja maa-alueita käsittäviin toimiin, mukaan lukien moninaista vesirakentamista. Näin ollen vesistökunnostuksiin liittyy lukuisia sidosryhmiä ja intressejä.

Hyvässä vesistökunnostushankkeessa toteutetaan toimenpiteitä, jotka ovat yhteensovitettuja laajalla sidosryhmien yhteisymmärryksellä, ja hankkeella on selkeä tavoite. Tässä ohjeistuksessa käydään lävitse oleellisia asioita, joita omassa hankekokonaisuudessa kannattaa miettiä.

2 Ohjeistusta toimintamallin käyttöön

Tämä ohjeistus antaa perusteita, miten luokitella eri kokoisia hankkeita ja kuinka niitä kannattaa alkaa viemään eteenpäin. Eri kokoluokan hankkeet eroavat toisistaan paljon, joskin yhtäläisyyksiä on myös runsaasti. Jatkossa tässä ohjeessa korostetaan eri värisillä symboleilla seuraavasti, mikä asia on minkäkin kokoluokan hankkeelle erityisesti kohdennettua tai oleellista:

■ = massiivinen hanke: laaja-alainen ja pitkäkestoinen projekti, jossa yhdistyy monta eri toimenpidettä ja/tai kohdetta, > 80 000 €.

■ = iso hanke: yksittäinen iso kokonaisuus, isommat toimenpiteet, 10 000–80 000 €.

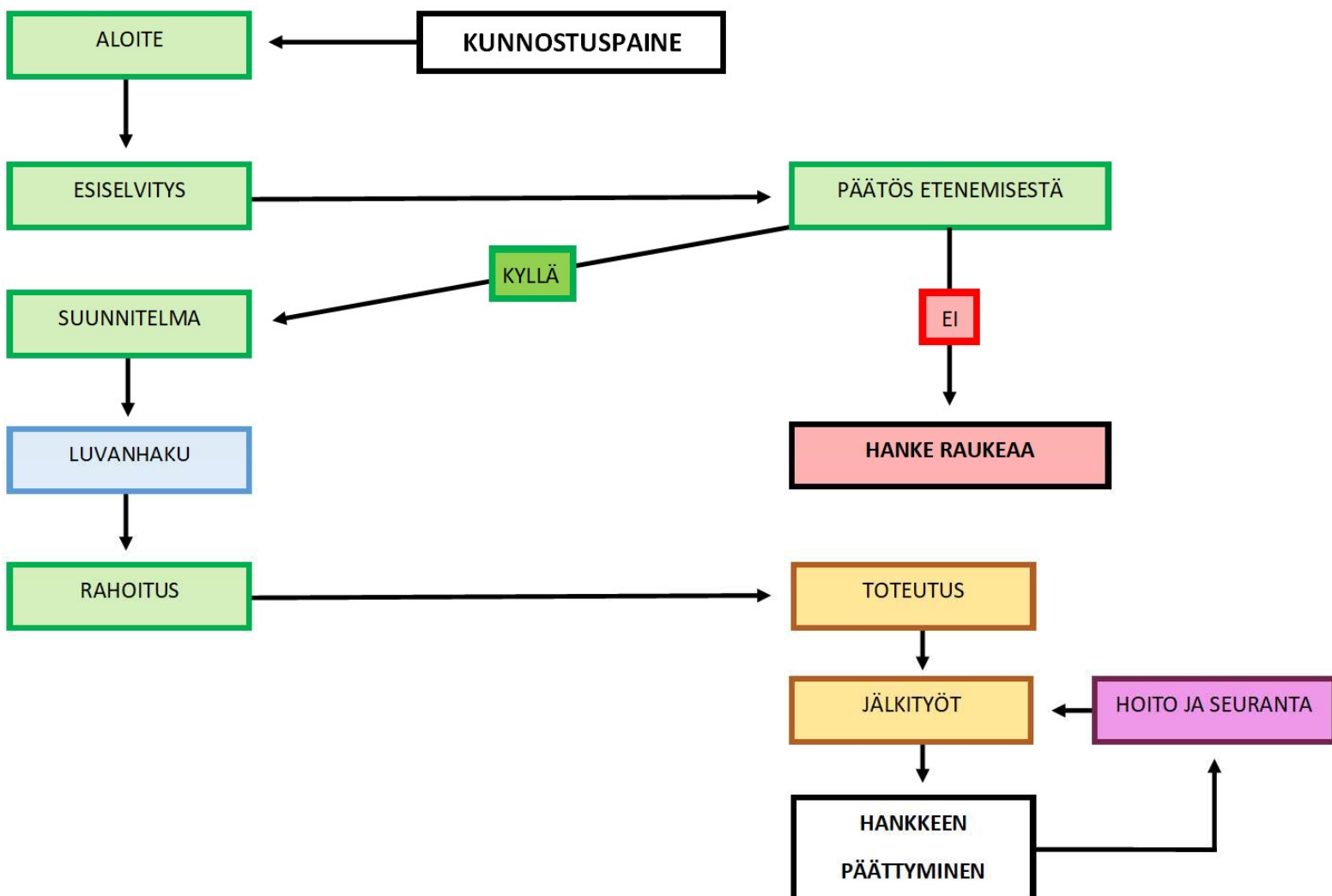
■ = pieni hanke/toimenpide: jokin kunnostuksen osakokonaisuus tai yksittäinen toimenpide, < 10 000 €.

Siirry vaiheissa järjestäen kohta kohdalta eteenpäin, jotta hankkeesi kokonaiskuva hahmottuu. Voit joutua palaamaan kohdissa taaksepäin, mikäli seuraavassa vaiheessa havaitset jonkin asian toteuttamiskelvottomaksi tai jokin jäi epäselväksi. Myös hankkeesta riippuen tässä ohjeessa esitetty kronologinen järjestys ei välttämättä sovellu kaikkiin hankkeisiin, vaan eri osa-alueita tai asioita kannattaa käsitellä eri järjestyksessä.

Tulevien vaiheiden avulla on tarkoituksena herättää hankesuunnittelija huomioimaan kaikki oleelliset asiat suunnittelussa, muttei absoluuttisella tarkkuudella antamaan vastauksia. Kohtiin tulee suhtautua suuntaa antavina – esimerkiksi toimenpiteiden valinta riippuu aina kunnostuskohteesta, mahdollisista resursseista ja muista toiminnan reunaehdoista, eikä näin ollen jokaisesta kaiken kattavaa tarkkaa ohjeistusta voida laatia.

1.12.2020

Vesistökunnostushankkeen kulku voidaan tiivistäen kuvata seuraavasti:

Kaavio mukailee Eloranta 2010, Virtavesien kunnostus.

3 Toimintamallit – rakenne ja perusteet

3.1 Vaiheiden jako

Vaiheet esitetään yllä olevan kaavion mukaisesti värikoodattuna:

- **Vaiheet 1-5:** hanke vireille, ei kovia toimia kentällä. Vaihe, joka vaatii usein paljon työtä ja voi olla hyvin pitkäkestoinen.
- **Vaihe 6:** luvitukseen liittyvät asiat. Riippuen lupatarpeesta, luvanhaussa saatetaan vaatia merkittäviäkin täydennyksiä suunnitelmiin, ja luvituksen saaminen voi myös olla pitkäkestoinen prosessi.
- **Vaihe 7:** kentällä tehtävät käytännön toimet ja niihin liittyvät asiat
- **Vaihe 8:** päätoimenpiteiden toteutuksen jälkeen huomioitavat seikat

1.12.2020

4 Vaihe 1. Aloite ja peruste

4.1 Ongelman kuvaus ja kunnostuksen peruste

Tämä on erittäin tärkeä vaihe hankkeen käynnistämisessä. Alkusuunnittelussa ei useimmiten oteta vielä yhteyttä muihin tahoihin tai varsinaisesti nosteta hanketta vireille. Hankkeessa on tärkeää miettiä ja kirjata seuraavat asiat, jotta vesistökunnostusprojektille muodostuu selkeä "raami":

- Mikä on ongelmana,
- Mikä aiheuttaa tai on aiheuttanut ongelman,
- Millaiseen kunnostusasteeseen pyritään (ennallistaminen, nykytilan parantaminen, luonnontilan ylittäminen),
- Pystytäänkö hankkeella vaikuttamaan ongelman juurisyyniin,
- Mitä kaikkia hyötyjä hankkeella saavutettaisiin,
- Onko hanke enemmän virkistyskäyttöedellytysten parantamista vai luonnonympäristön kunnostamista,
- Aiheuttaisiko ongelmaan puuttuminen jossakin muualla haittoja,
- Kuinka laaja hyöty toimilla saavutettaisiin (pistemäinen = muutamat lähialueen kiinteistöt, kohtalainen = pieni alueellinen tai tiettyjä lajeja suppeasti hyödyttävä, laaja = esim. kokonainen vesistö tai valuma-alue hyötyisi toimista).

On tärkeää miettiä perusteet tarkkaan ja avoimesti, jotta hanke lähtee heti vireille tulosta kehittymään oikeaan suuntaan. Avoimuus luo sidosryhmätyöhön luottamusta, luottamus synnyttää yhteishenkeä, joka lopulta johtaa kaikkien hyväksymiin toimiin.

4.2 Kunnostusalueen taustatiedot ja esiselvitys

Kun 4.1. kohdan kysymyksiin pystytään vastaamaan, on projektin seuraava luonteva vaihe esiselvityksen tuottaminen. Esiselvitys on ammattilaisen tekemä työ, jossa arvioidaan tarkemmin kunnostushankkeen mahdollisuuksia ja selvitetään kohteen taustatietoja. Pienemmissä hankkeissa esiselvitys voi jo sellaisenaan toimia kunnostussuunnitelmana. Hyvin tehdyllä esiselvityksellä säästetään rahaa ja usein myös nopeutetaan kunnostushankkeen etenemistä.

Riippuen kohteesta ja toimista, seuraavasta listasta on hyvä valita oleellisia asioita, joita esiselvitykseen kannattaa sisällyttää:

- Kohteen toimenpidealueen maa- ja vesialueen omistus pääpiirteittäin
- Kohteen valuma-alue
- Vedenlaatutiedot
- Kalastotiedot
- Kohteen sijoittuminen ohjelmiin ja suunnitelmiin
- Kohteen sidosryhmälistaus
- Lupatarpeen arviointi
- Maaperä- ja maankäyttötiedot
- Suojelualue- ja lajistotiedot

1.12.2020

Jo esiselvitysvaiheeseen voi olla järkevää kerätä ja koostaa oleellisilta sidosryhmiltä lausuntoja, jotta saadaan mahdollisimman selkeä kuva projektin toteutusedellytyksistä ja mahdollisista reunaehdoista sekä lisä- ja tarkentavan tiedon tarpeista.

4.3 Kunnostusalueen omistaja- ja sidosryhmätiedot

Vesistökunnostushankkeen toteuttamiseksi maa- ja vesialueen omistajien kuuleminen ja vahva suunnitteluun mukaan ottaminen alusta alkaen on tärkeimpiä asioita onnistuneelle toteutukselle. Heidän tahtotilastansa riippuu, pystytäänkö toimia toteuttamaan vai ei. Erityisesti jos hankkeen aloite ei ole omistajilta lähtöisin, on äärimmäisen tärkeää sitouttaa maa-alueen omistajat mukaan heti ideoinnista alkaen. Avoimuus luo luottamusta ja luottamus on edellytys toimenpiteiden toteuttamiselle.

Vesialueen omistajatietojen, useimmiten osakaskuntien, selvittämisessä kannattaa ottaa yhteyttä kunnostuskohteen kalatalousalueeseen tai paikalliseen kalatalouskeskukseen (Keski-Suomen kalatalouskeskus ry). Selvittelyssä kannatta kysyä osakaskuntien lukumäärän ja sijainnin lisäksi niiden järjestäytyneisyyttä, eli onko osakaskunnalla omaa hallintoa tai toimitsijaa. Järjestäytymättömät vesialueet voivat aiheuttaa merkittävästi lisätyötä luvituksessa, ja tiedostaminen niiden sisällyttämisestä hankealueeseen on tärkeää heti hankkeen suunnittelun aloituksessa.

Maa-alueen omistuksen selvitystä pystyy edistämään monin tavoin. Maanmittauslaitokselta, paikalliselta metsänhoitoyhdistykseltä sekä alueelliselta Metsäkeskukselta voi tiedustella mahdollisuuksia kattavaan selvitykseen. Selvitys voi olla iso projekti niin työmäärältään kuin kustannuksiltaan, riippuen vahvasti hankkeen laajuudesta ja sen toimenpiteiden sijoittumisesta maa-alueelle. Se on kuitenkin asia, johon kannattaa panostaa, ja mitä aikaisemmin sitä parempi.

4.4 Muuta suunnittelun taustatyötä

Erityisesti isommissa hankkeissa kannattaa yllä olevien asioiden lisäksi käydä ainakin seuraavia seikkoja lävitse:

- Kunnostuksen hyödynsaajien lukumäärä
- Toimien yleishyödyllisyys
- Alueen kaavoitus
- Kunnostuksen tavoite ja tuloksen mittaaminen
- Aikataulu toteutuksesta, hyötyjen saavuttamisesta ja seurannasta
- Yleishyödyllisyyden mittaaminen
- Mahdollisten haittojen kompensointi ja korvaukset
- Tarkempi sijoittuminen strategioihin ja ohjelmiin
- Suunnitelma, miten hankkeella saavutettuja hyötyjä ylläpidetään
- Riskienhallinta- ja korjauskunnostussuunnitelma

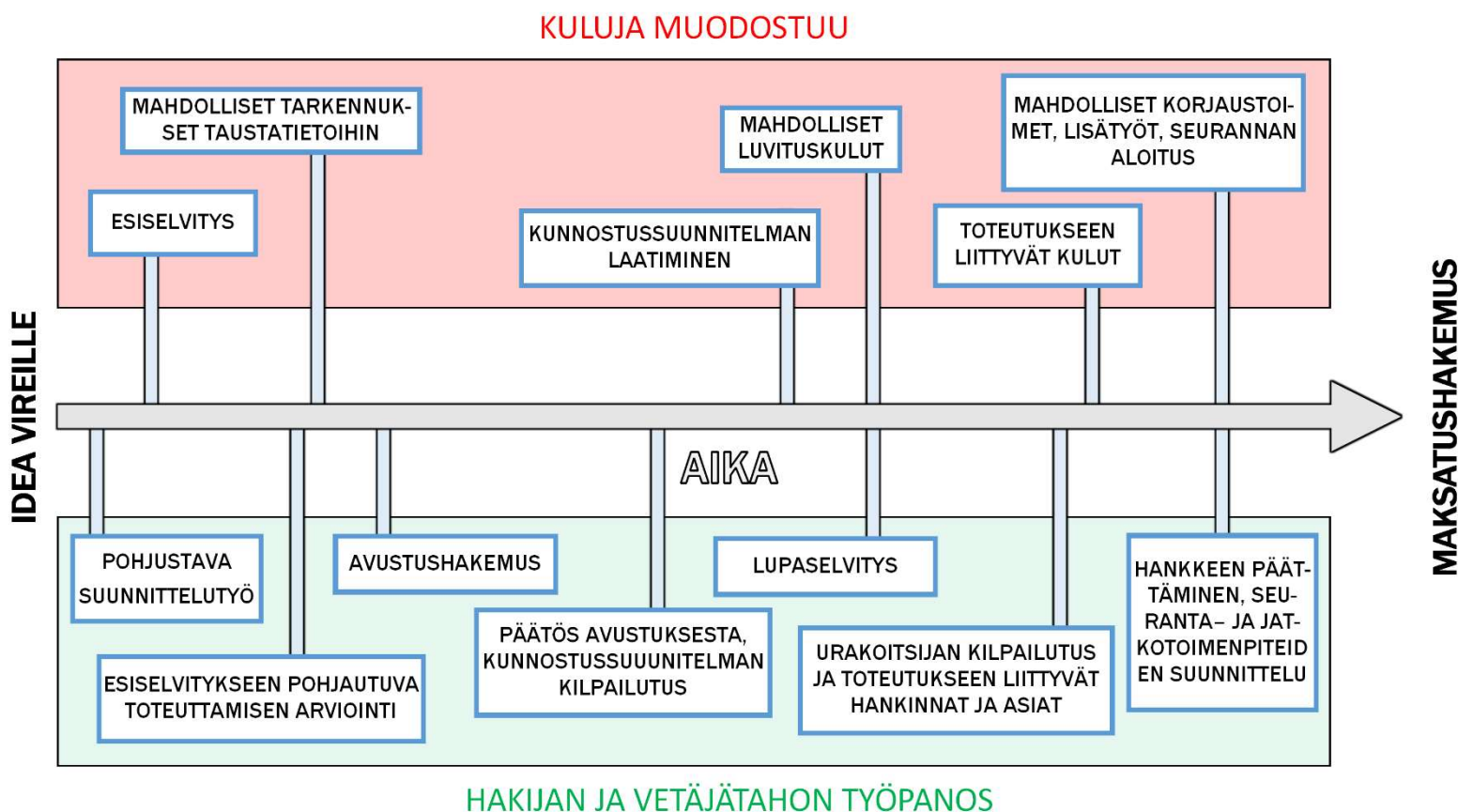
Osa edeltävästä listauksesta voidaan sisällyttää esiselvitykseen, ja osa asioista tulee vastaan viimeistään kunnostussuunnitelmassa ja avustushakemuksissa. Kuitenkin näiden ennakkoon miettiminen edesauttaa jouhevan kunnostushankkeen toteuttamisessa.

1.12.2020

5 Vaihe 2. Hankkeesta vastaava taho

5.1 Avustushaku ja projektinhallinta

Hakija- ja projektinhallinnan tasoa ja tahoja kannattaa miettiä erittäin tarkasti. Hakijan on oltava järjestäytynyt taho, jolla on mahdollisuus resurssien ja osaamisen puolesta hallita projektia ja muodostaa kulut. Vesistökunnostushanketta, joka toteutetaan yhdellä maksatushakemuksella, voidaan kuvata seuraavalla kulu- ja työpanos suhteessa aikaan - kaaviolla tiivistetysti:

Pääsääntöisesti voidaan sanoa, että hakijatahon pitää pystyä muodostamaan kulut, joita vastaan avustusta haetaan maksatushakemuksella, riippumatta avustusosuudesta. Eri-tyisesti isommissa hankkeissa ulkoistettu projektinhallinta on kannatettava toimintamalli, vaikka siitä muodostuu lisäkulua hankkeelle.

1.12.2020

5.2 Vesienhoitoyhdistyksen perustaminen

Sopivan tai luontevan hakijatahon löytäminen voi joskus muodostua isoimmaksi esteeksi vesistökunnostushankkeen toteutukselle. Tällaisissa tilanteissa kannattaa tarkastella alueellisen vesienhoitoyhdistyksen perustamista, joka toimisi hakijana ja mahdollisesti projektinhallinnoijana. Keski-Suomen vesistökunnostusverkoston kotisivuilta löydät op-paan yhdistyksen perustamiseen: <https://kskv.fi>

6 Vaihe 3. Rahoituksen suunnittelu

6.1 Avustusrahoitus

Tyyppi/lähde, hankkeen perusteen yleishyödyllisyys
Maksatushakemuksesta perusasiat.

6.2 Omarahoitus

Riippuvuus ohjelmasta

6.3 Talkootyö

Mahdollisuus tuottaa osa omarahasta talkoilla

6.4 Rahoituksessa huomioitavaa

Kilpailutus, alihankinta, suunnitelmaan hankittavat omarahoituspäätökset, maksatusten suunnittelu, maksatushakemuksen kulujen synnyttäminen.

6.5 Hankkeen ositus

Mahdollista toteuttaa vaiheet erillisinä "avustushakemuksinaan".

1. Esiselvitys
2. Kunnostussuunnitelma
3. Luvitus
4. Toteutus

1.12.2020

7 Vaihe 4. Toteutuksen suunnittelu kunnostussuunnitelmaan

7.1 Kokonaisuus ja koordinointi

Osa jotakin isompaa laajempaa suunnitelmaa tai ohjelmaa, pistemäinen toimi, päällekkäisyyden tarkastelu, yleishyödyllisyys/vaikuttavuus, laajuus/tyyppi (mm. valuma-aluekohtainen vesitaloussuunnitelma)

7.1.1 Mahdollisten toimenpiteiden kartoitus

Virtavesi-kunnostukset	Pienet virtavesi-kunnostukset	Järvi-kunnostukset	Lintuvesi-kunnostukset
- Uoman kulukelpoisuus - Elinympäristöt - Hydrologia - Säätelytoimenpiteet	- Uoman kulukelpoisuus - Elinympäristöt - Uoman rakenne	- Vedenlaatu - Ravintoketju - Säätelytoimenpiteet - Hydrologia	- Ravintoketju - Hydrologia - Morfologia (ruoppaus, niitot)

Ei tarkkaa opasmaista toimenpideluettelo; ohjataan näistä kiinnostuneempi kirjallisuuden ääreen.

Korostetaan, että nämä ovat enemmän ammattilaisen vastuulla – suunnittelijalle voi ja kannattaa kuitenkin ehdottaa toimia.

7.1.2 Toimenpiteiden toteutusedellytysten tarkastelu ja valinta

Tiivistä kartoitus perusteista, jotka vaikuttavat valintaan:

- budjetti
- maankäytön reunaehdot
- vesityksen reunaehdot
- luonnonsuojelualueet
- kulttuurilliset tekijät
- maisemalliset tekijät
- alueen käyttötarve

1.12.2020

7.2 Aikataulu ja ositukset

Rahoituksen ositukseen viittaus, avaa paremmin aikataulua osittamiseen. Avaa eri vaiheiden mahdollisia kestoja tarkemmin.
Esiselvitys, taustatiedot, luvitus, toteuttaminen, seuranta ja korjaukset, seurantasuunnitelma

8 Vaihe 5. Kunnostussuunnitelma

Hankkeen suuntalinja
Tärkeä paperi, jolla laaditaan hankkeelle rakenne

Korosta – mahdollinen ensimmäinen rahoituksen hakukohde!

9 Vaihe 6. Luvitus

AVI vesilupa, kuvaa karkeasti mitä millainenkin toimi tarvitsee. Reunaehdot luvitukseen, linkit avien sivuille, esimerkkejä. Ympäristöllisten lupamenettelyjen yhteensovittamisen toimintamalli (https://www.ym.fi/fi-FI/Ymparisto/Lainsaadanto_ja_ohjeet/Ymparistollisten_lupamenettelyjen_yhteensovittamisen_toimintamalli).
Natura- ja muut luonnonsuojelualueet

Huomioi: <https://tem.fi/luvat-ja-valvonta>

10 Vaihe 7. Toteutus

10.1 Kenttätyö

Kohteella tehtävät toimenpiteet ovat kunnostushankkeissa usein vain niin ajallisesti kuin kustannuksiltaan pienehkö osuus koko hankkeesta.

10.1.1 Tiedottaminen

Sidosryhmien ja erityisesti maa- ja vesialueiden omistajien tiedottaminen, lehtijutut, ym.

10.1.2 Aikataulu ja ajankohta

Minä vuodenaikana työ kannattaa ja on sallittua tehdä.
Ohjeistusta

10.1.3 Aineksen hankinta ja käsittely

Tuontiaineksen läjitys, tuontiaineksen hankinta, paikalla olevan aineksen hyödyntäminen (puu, perkausvallit, huuhtoutunut sora).
Niitto- ja ruoppausjätteen käsittely

1.12.2020

10.1.4 Urakoitsija ja vastuut

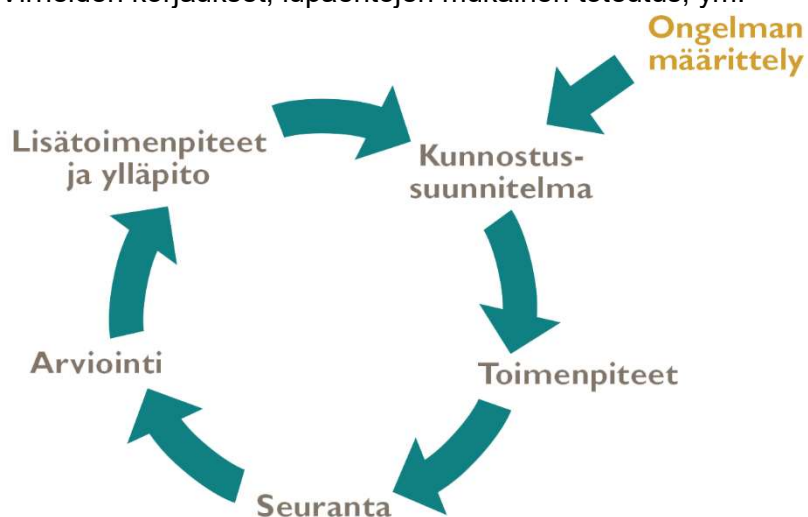
Text

10.2 Loppukatselmus ja raportointi

Osa jotakin isompaa laajempaa suunnitelmaa tai ohjelmaa, pistemäinen toimi, päällekkäisyyden tarkastelu, yleishyödyllisyys/vaikuttavuus, laajuus/tyyppi (mm. valuma-aluekohtainen vesitaloussuunnitelma)

10.3 Korjaus- ja muutostarpeisiin varautuminen

Virheiden korjaukset, lupaehtojen mukainen toteutus, ym.

11 Vaihe 8. Toimenpiteiden jälkeen

Seurantasuunnitelma. Varautuminen tulevaan. Riskienhallinta.

12 Hankkeen päättäminen

Text

Lähteet

Aitto-oja S., Rautiainen M., Alhainen M., Svensberg M., Väänänen V-M., Nummi P. & Nurmi J. Riistakosteikko - opas. Metsästäjien Keskusjärjestö. ISBN 978-952-9593-88-0. 55 s.

Eloranta A. 2010. Virtavesien kunnostus. Kalatalouden keskusliitto, julkaisu nro 165. 278 s.

1.12.2020

Koljonen S., Sammalkorpi I., Vilmi A. & Hellsten S. 2020. Vesistökuunnostusten seurantojen toteuttaminen. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 13/2020.